

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
комп'ютерних систем і технологій
Протокол № 15 від 06.06.2023 р.

ПОГОДЖЕНО
Проректор з навчально-методичної роботи
Каріна НЕМАШКАЛО

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)**

Галузь знань
Спеціальність
Освітній рівень
Освітня програма

07 "Управління та адміністрування"
072 "Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок"
третьій (освітньо-науковий)
"Фінанси, банківська справа та
страхування"

Статус дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

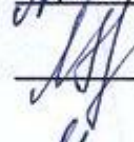
обов'язкова
українська

Розробники:
д.е.н., професор

Олександр ПУШКАР

д.т.н. професор

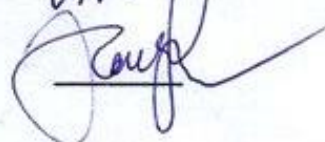
Андрій ГОРДЄЄВ

Завідувач кафедри
комп'ютерних систем і
технологій

Олександр ПУШКАР

Гарант програми

Олег КОЛОДІЗЄВ

Харків
2023

ВСТУП

В умовах постійного оновлення науки формуються нові напрямки, підходи, технології. Стрімке підвищення ролі науки в сучасному світі вимагає від дослідника значного рівня теоретичних знань і практичних умінь у проведенні наукових досліджень та їх ефективної організації. Пошук адекватних наукових результатів стає можливим тільки завдяки використанню великих обсягів накопичених знань, які можуть бути задіяні в процесі проведення та впровадження наукових досліджень. Для вченого важливими стають уміння організувати науково-дослідну діяльність і ефективно використовувати вже відомі наукові напрацювання, а також досконале володіння методологією наукових досліджень (МНД).

Метою викладання даної навчальної дисципліни є формування та розвиток здатності до кваліфікованого застосування методологічних принципів і методів наукової діяльності.

Завданнями навчальної дисципліни є: сформулювати у аспірантів цілісне теоретичне уявлення про загальну методологію наукової творчості; ознайомити з вимогами, що пред'являються до наукових досліджень, основами їх планування, організації; озброїти аспірантів інструментарієм наукових методів, які можуть бути з користю застосовані в процесі дослідження складних систем, економічних, педагогічних, інформаційних тощо; ознайомити з вимогами, що пред'являються до оформлення різних науково-дослідних робіт; сформулювати у аспірантів навички ефективної роботи з джерелами інформації; передати аспірантам комплекс знань та вмінь, які допоможуть їм у майбутньому здійснювати діяльність пошукового і творчого характеру в процесі виконання своїх професійних обов'язків.

Предметом навчальної дисципліни виступають методи наукових досліджень, а також теоретичні та методологічні основи організації науково-дослідницької діяльності.

Об'єкт навчальної дисципліни є методологія як вчення про організацію та проведення наукових досліджень.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
РН3	ЗК2, ЗК4, ЗК5, СК2, СК6
РН4	ЗК6
РН5	ЗК2, ЗК7, СК5, СК10
РН6	ЗК6, ЗК9, СК5, СК9

PH9	ЗК2, ЗК4, СК8
PH11	ЗК4, СК9
PH12	ЗК0, СК9
PH14	СК1, СК10
PH15	ЗК6, СК2

Де ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору.

ЗК4. Здатність генерувати нові науково-теоретичні, методичні та практично спрямовані ідеї, шукати власні шляхи вирішення проблеми

ЗК5. Здатність виділяти протиріччя і не вирішені раніше завдання, проблеми або їх частини, формулювати та експериментально перевіряти наукові гіпотези.

ЗК6. Здатність розуміння іншомовних професійних текстів, використання іноземних мов для представлення наукових результатів в усній та письмовій формі та для спілкування в міжнародному загальному, науковому і професійному середовищі, здатність усно і письмово їх презентувати та обговорювати, набуття універсальних навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою, застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності.

ЗК7. Здатність дотримуватись етики досліджень, а також правил академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності, працювати у науковій та професійній групі з дотриманням норм професійної етики, етичних зобов'язань та принципів академічної доброчесності.

ЗК9. Здатність здійснювати освітній процес, навчання, виховання, розвиток і професійну підготовку здобувачів до певного виду професійно-орієнтованої діяльності; здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів.

СК1. Здатність до засвоєння основних концепцій, розуміння теоретичних і практичних проблем, історії розвитку та сучасного стану наукових знань у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку,

оволодіння термінологією з досліджуваного наукового напрямку.

СК2. Здатність до виконання оригінальних досліджень, досягнення наукових результатів, які створюють нові знання у теорії і практиці у сфері фінансів, банківської справи та страхування, а також дотичних до нього міждисциплінарних напрямках, що можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях фінансового профілю та суміжних галузей.

СК5. Здатність до управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень щодо пріоритетних напрямів розвитку фінансів, банківської справи та страхування.

СК6. Здатність критичного переосмислення сучасної теорії, методології та практики у сфері фінансів, банківської справи та страхування для проведення власних оригінальних наукових досліджень.

СК08. Здібності до проведення оригінальних досліджень на основі новітніх досягнень економічної теорії, теорії фінансів, теорії грошей і кредиту, банківської справи та страхування, якість яких відповідає національному та світовому рівням.

СК9. Здатність планувати зміст та управляти часом підготовки дисертації.

СК10. Здатність брати участь у критичному діалозі у сфері досліджень з розробки та обґрунтування трансформацій фінансової політики, спрямованих на стимулювання економічного розвитку, міжнародних наукових дискусіях, висловлюючи та відстоюючи свою власну позицію.

РН3. Розуміти особливості структури та уміти готувати наукові роботи (монографії, наукової статті, тези доповідей тощо), керуючись принципами академічної доброчесності.

РН4. Професійно відображати результати наукових досліджень у наукових статтях, опублікованих як у фахових вітчизняних виданнях, так і у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз.

РН5. Вміти працювати з науковою літературою; виконувати постановку та розробляти алгоритм розв'язання завдань у сфері фінансів, банківської справи та страхування; створювати інформаційну базу та працювати з нею під час виконання конкретних функцій фінансового управління в динамічному середовищі.

РН6. Знати та розуміти характеристики проектних форм наукових досліджень; технології роботи над дисертацією; принципи організації наукової праці; технології презентації, захисту та впровадження результатів наукових досліджень з урахуванням норм академічної етики.

РН9. Володіти універсальними навичками дослідника проведення аналітичної та експериментальної наукової діяльності, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою; методами економіко-математичного аналізу для використання у дослідженні та проектуванні складних економічних систем, статистичного оброблення отриманих результатів наукових досліджень з

використанням сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять, управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності, у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

PH11. Вміти розробляти план проведення науково-дослідних робіт, генерувати власні нові наукові ідеї з дотриманням норм професійної та академічної доброчесності, повідомляти свої знання та ідеї науковому співтовариству, розширюючи межі наукового пізнання; представляти та обговорювати результати своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також з повним розумінням іншомовних наукових текстів у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

PH12. Вміння та навички виявляти комплексні проблеми розвитку фінансових відносин та знаходити способи їхнього розв'язання шляхом продукування нових знань; аналізувати основні тенденції та генерувати пріоритетні напрями використання фінансових ресурсів, необхідних для реалізації інвестиційних програм; ефективно використовувати основні положення сучасних теорій фінансів, теорії грошей і кредиту, банківської справи для подолання конкурентів; формувати фінансові стратегії з огляду на ціннісні орієнтири сучасного суспільства та стан їх наукової розробки.

PH14. Бути здатним приймати обґрунтовані рішення, саморозвиватися і самовдосконалюватися, нести відповідальність за достовірність і новизну власних наукових досліджень та прийняття рішень, вміти мотивувати співробітників рухатися до спільної мети.

PH15. Презентувати результати досліджень у вигляді доповідей, звітів, проектів, захищати результати дисертаційного дослідження та вміти впроваджувати результати власних досліджень у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Методологічні основи наукового дослідження

Тема 1. Наука і наукове дослідження

Наука як спосіб пізнання світу. Функції науки. Класифікація наук. Проблема, гіпотеза. Поняття наукової теорії. Стандартна модель наукової теорії. Структура наукових теорій. Методологічні і евристичні принципи побудови теорій. Основні функції наукової теорії. Наукова парадигма. Знання і наука як спосіб пізнання світу. Уявлення про наукове пізнання. Наука і наукове

дослідження, (пошукові, фундаментальні та прикладні). (емпіричні, теоретичні, виробничі), теорія, . Поняття. Операції з поняттями. Поняття наукової школи, нормальної науки, наукової революції.

Тема 2. Науковий метод. Методологія наукових досліджень

2.1. Науковий метод. Предмет методології науки. Етапи науково-дослідної роботи. Співвідношення мети і завдань дослідження. Основні елементи методології наукових досліджень. Постановка теми дослідження, проблема, мета й задачі дослідження. Актуальність теми. Функції гіпотези. . Наукова новизна. Практична значимість роботи, аналіз зацікавлених організацій та осіб. Структурна модель предметної області. Загальна характеристика методів науки. Класифікація методів наукового дослідження. Технологія наукового дослідження. Методика дослідження. Результати дослідження.

Тема 3. Емпіричні методи дослідження та Інструментарій обробки даних емпіричних досліджень

Основні поняття теорії вимірювань. Спостереження як метод пізнання. Експеримент як особлива форма наукового пізнання. Емпіричні методи дослідження. Загальні та спеціальні методи наукового дослідження. Характеристика і функції методів дослідження. Методи експертного оцінювання. Інструментарій обробки даних емпіричних досліджень.

Тема 4. Теоретичні методи досліджень

Принципи - інструменти пізнання. Абстрагування та ідеалізація. Методи аналізу, класифікації і побудови теорій. Теоретичні методи досліджень. Наукові закони, регулярність та випадковість.

Тема 5. Системний метод досліджень. Методологія дослідження складних систем

Системний метод. Системний підхід і системний аналіз. Самоорганізація систем и синергетика. Синергетичний аналіз складно організованих систем. Методологія дослідження складних систем. Становлення системного метода досліджень. Специфіка системного метода та класифікація систем. Сучасні методи математичного опису складних систем (фазовий простір, теорія хаосу, аттрактори, фрактали).

Тема 6. Моделі та метод моделювання в наукових дослідженнях

Поняття моделі. Класифікація моделей. Якість моделей та її оцінка. Адекватність моделей. Істина і моделі. Динаміка моделей. Метод моделювання. Комп'ютерне моделювання.

Змістовий модуль 2

Технологія і організація наукового дослідження

Тема 7. Організація наукової діяльності та наукових досліджень

Наукова діяльність, її різновиди. Суб'єкти наукової діяльності. Форми організації наукової діяльності. Договір на наукову діяльність. Технологія наукових досліджень. Складання заявок на держбюджетну тему наукового дослідження. Планування наукового дослідження. Експертиза наукових доробок.

Тема 8. Інформаційне забезпечення наукових досліджень

Інформаційний простір науковця. Національна система науково-технічної інформації. Технологія роботи з інформаційними джерелами. Електронні ресурси. Теорія та практика динамічного читання й раціональної роботи з науковою літературою. Публікація результатів наукових досліджень. Наукометричні бази публікацій. Імпакт-фактор. Принципи і правила наукової доброчесності в наукових дослідженнях.

Тема 9. Проектні форми наукових досліджень

Форми фінансування науково-дослідницької діяльності. Методи проектного менеджменту при управлінні науковими дослідженнями. Складання заявок на гранти.

Тема 10. Технологія роботи над дисертацією. Презентація, захист та впровадження результатів наукових досліджень

Організація роботи над дисертацією. Система атестації наукових кадрів. Вибір теми дослідження. Складання плану дисертації. Основні вимоги до оформлення дисертацій. Розробка презентації наукового дослідження. Зміст та структура доповіді. Впровадження результатів закінчених наукових досліджень. Ефективність результатів наукових досліджень: критерії, розрахунок. Захист дисертації. Імплементация в програми навчальних дисциплін результатів наукових досліджень.

Тема 11. Технологія та психологія наукової творчості. Розвиток здібностей до наукової діяльності

Принципи системного мислення у науковій творчості. Прийоми активізації наукової творчості. Самоорганізація наукової праці. Здібності до наукової діяльності і їх розвиток. Фактори, що визначають рішення наукової задачі. Перешкоди творчого мислення. Дискусія як форма наукової комунікації. Стратегія і тактика полеміки. Способи аргументації в науковій дискусії.

Перелік практичних (семінарських) занять / завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) занять / завдань

Назва теми та / або завдання	Зміст
Практичне заняття 1. Тема 1.	Методологічні і евристичні принципи побудови теорій. Поняття. Операції з поняттями.
Практичне заняття 2 Тема 2.	Постановка теми дослідження, проблема, мета й задачі дослідження. Актуальність теми. Функції гіпотези. Наукова новизна.
Практичне заняття 3 Тема 3.	Експеримент як особлива форма наукового пізнання. Емпіричні методи дослідження.
Практичне заняття 4 Тема 4.	Принципи науки. Методи аналізу, класифікації і побудови теорій. Теоретичні методи досліджень. Наукові закони, Презентації власних досліджень.
Практичне заняття 5 Тема 5.	Системний метод. Системний підхід і системний аналіз. Самоорганізація систем и синергетика. Презентації власних досліджень.
Практичне заняття 6. Тема 6.	Якість моделей та її оцінка. Адекватність моделей. Презентації власних досліджень.
Практичне заняття 7. Тема 7.	Договір на наукову діяльність. Складання заявок на держбюджетну тему наукового дослідження. Планування наукового дослідження. Експертиза наукових доробок. Презентації власних досліджень.
Практичне заняття 8. Тема 8.	Практика динамічного читання й раціональної роботи з науковою літературою. Публікація результатів наукових досліджень. Наукометричні бази публікацій.
Практичне заняття 9. Тема 9.	Форми фінансування науково-дослідницької діяльності. Методи проектного менеджменту при управлінні науковими дослідженнями.
Практичне заняття 10. Тема 9.	Складання заявок на гранти. Презентації власних досліджень.
Практичне заняття 11. Тема 10.	Організація роботи над дисертацією. Система атестації наукових кадрів. Вибір теми дослідження. Складання плану дисертації. Основні вимоги до оформлення дисертацій. Розробка презентації наукового дослідження.
Практичне заняття 12. Тема 11.	Принципи системного мислення у науковій творчості. Прийоми активізації наукової творчості.
Практичне заняття 13.	Захист ІНДЗ. Презентації власних досліджень.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3.

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Самостійна робота 1. Тема 1.	Наукові парадигми економічної науки.
Самостійна робота 2. Тема 2	Понятійний апарат економічної науки. Класифікація економічних явищ і процесів
Самостійна робота 3. Тема 2	Розробка структурної моделі області власного дослідження. Розробка розділів ІНДЗ
Самостійна робота 4. Тема 2	Розробка робочих гіпотез дослідження
Самостійна робота 5. Тема 8	Огляд інформаційних джерел у відповідності з планом ІНДЗ
Самостійна робота 6. Тема 1	Розробка презентації фрагменту власного дослідження
Самостійна робота 7. Тема 8	Робота з базами PhD дисертацій. Розробка розділів ІНДЗ
Самостійна робота 8. Тема 9	Інструменти для роботи з інформацією в Інтернет
Самостійна робота 9	Оформлення ІНДЗ
Самостійна робота 10. Тема 10	Принципи і правила наукової доброчесності в наукових дослідженнях.
Самостійна робота 11. Тема 11	Аналіз сильних і слабких сторін власного творчого мислення. Розробка власних прийомів активізації наукової творчості.

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (лекція Теми 1-4, 6-7, проблемна лекція (Теми 5,11).

Наочні демонстрації (Теми 8,10).

Практичні заняття: доповіді з презентаціями за результатами власних досліджень (обговорення і мозковий штурм).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, та практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Підсумковий контроль проводиться у формі диференційованого заліку. Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль:

захист завдань по темам (70 балів);

письмові контрольні роботи (10 балів);

індивідуальні навчально-дослідні завдання (20 балів).

Семестровий контроль: залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Пушкар О. І. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник [Електронний ресурс] / О. І. Пушкар. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020 – 886 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/23346>

2. Пушкар О.І. Методичні рекомендації до підготовки Індивідуального науково-дослідного завдання здобувачів ступеня доктора філософії 1 року підготовки. — Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/mod/folder/view.php?id=99531>

3. Пушкар О. І. Методологія та організація наукових досліджень: Сайт ПНС ХНЕУ ім. С. Кузнеця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=3899>

4. Порядок присудження ступеня доктора філософії. Документ 44-2022-п, чинний, поточна редакція — Редакція від 22.03.2022, підстава - 341-2022-п [Електронний ресурс]. – Редакція від 12.01.2022, підстава - 608-2021-п – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

Додаткова

5. Каламбет С.В. Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. / С.В. Каламбет, С.І. Іванов, Ю.В. Півняк Ю.В. – Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2018. – 191 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pgasa.dp.ua/wp-content/uploads/2017/10/3-1.pdf>

6. Вимоги до журналів, що рецензуються, розроблені видавництвом «Ельзевір» (Elsevier) відповідно до міжнародних етичних правил наукових

публікацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.elsevier.com/about/publishing-guidelines/publishing-ethics>

7. Pushkar O. Development of an information model of personnel development in the process of training at the workplace / O. Pushkar, Ye. Hrabovskyi // Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series “Pedagogy and Psychology”. – 2023. - Vol. 9. - No. 3. – P. 63-71. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30491>

8. Пушкар О. І. Концепція створення мультимедійних інструментів освітнього простору дуальної освіти / О. І. Пушкар // Поліграфія і видавнича справа. – Львів: УАД, 2023. - №1(85). - С.101-122. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30490>

9. Lepeyko T. Process and competence E-learning organization: case of business education / T. Lepeyko, O. Pushkar, R. Karaszewsky // Адаптивне управління: теорія і практика. Електронне наукове фахове видання. Серія «Педагогіка». – Харків: УПА. – 2023. – Вип. 16 (31). – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30487>

10. Татаринцева Ю. Л. Управління процесами монетизації digital маркетингу в контексті забезпечення фінансового розвитку підприємства / Татаринцева Ю. Л., Пушкар О. І., Другова О. С. та ін. // Marketing and Digital Technologies. – 2022. - Vol. 6. - No 1. - P. 32-44. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28385>

11. Pushkar O. Development of technology for creating an augmented reality application for business purposes / O. Pushkar, Y. Hrabovskyi, K. Szymczyk and other // Information Systems Development: Artificial Intelligence for Information Systems Development and Operations (ISD2022 Proceedings). - Cluj-Napoca, Romania: Babeş -Bolyai University. – 2022. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28439>

Інформаційні ресурси

12. Баранова О. Авторські права в Інтернеті: що є об'єктом та як себе захистити [Електронний ресурс] / Баранова О. – Режим доступу : https://biz.ligazakon.net/news/203333_avtorsk-prava-v-nternet-shcho--obktom-ta-yak-sebe-zakhistiti.

13. Моделювання та прогнозування економічних процесів. Збірник конференції 2019 [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://ecocyber.fmm.kpi.ua/wp-content/uploads/2022/06/mrep2019.pdf> .

14. Элли Кристал Всесвіт як голограма [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.crystalinks.com/holographic.html>